

DE MUNTKLAPPER

EUROPEES GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE vzw
Koninklijke Vereniging

Driemaandelijks tijdschrift

- 61 -

januari-februari-maart 2009

Sandan, een mysterieuze god op de Seleucidische muntslag van Tarsus

Tarsus, bronzen munt geslagen na 164 v.C., 7,34 g, 21 mm

Vz: buste van Tyche naar rechts.

Kz: Sandan staande op een gehoornde leeuw naar rechts in een piramidaal monument met daarboven een adelaar, twee monogrammen links, rechts TAPΣEΩN.

Tarsus is een belangrijke stad in het zuiden van Turkije en de vroegere hoofdstad van Cilicië.¹ De naam Tarsus is misschien afgeleid van de heidense god *Tarku*. De stad werd ook *Tarsisi* en *Antiochië aan de Cydnus* genoemd.²

De gegevens met betrekking tot de stichting van de stad zijn opgeschreven in de Romeinse periode en niet betrouwbaar. *Stephanus van Byzantium* citeerde *Athenodorus van Tarsus* die verklaarde dat Anchiale, dochter van Iapetus, de gelijknamige stad Anchiale nabij Tarsus stichtte; haar zoon Cydnus gaf zijn naam aan de rivier bij Tarsus. De zoon van Cydnus was Parthenius die de gelijknamige stad Parthenia stichtte waarvan de naam nadien werd gewijzigd in Tarsus. De geograaf Strabo schreef dat Tarsus door mensen van Argos werd gesticht. Een andere legende stelt dat het gevleugelde paard Pegasus landde in de stad en zijn voet kwetste en alzo werd de stad tar-sos (*de zool van de voet*) genoemd. Ook de held Perseus en Triptolemus, de zoon van Demeter, zouden de stad hebben gesticht.

Eerst werd de stad bestuurd door de Hittieten, vervolgens door Assyriërs en toen door de Perzen. De stad werd reeds vermeld in de campagnes van de Assyrische vorsten Shalmanasar I (1275-1245 v.C.), Sennachérib (705-681 v.C.) en d'Assarhaddon (681-669v.C.). Tarsus was de zetel van een Perzische satrapie vanaf 400 v.C.. De verslagen van Xenophon vermelden dat in 401 v.C., toen *Cyrus de Jonge* marcheerde tegen Babylon, de stad werd bestuurd door koning Syennesis in naam van de Perzische vorst. Alexander de Grote passeerde in 333 v.C. met zijn leger en stierf bijna tijdens het nemen van een bad in de Cydnus. Na de dood van Alexander de Grote werd Tarsus ingelijfd in het Seleucidische rijk.

Strabo preeft het culturele niveau van Tarsus tijdens deze periode met zijn filosofen, dichters en taalkundigen. De scholen van Tarsus wedijverden met deze van Athene en Alexandrië.

Makkabeeën (4: 30) vermeldt een opstand in 171 v.C. tegen de Seleucidische vorst Antiochus IV Epiphanes, die de stad *Antiochië aan de Cydnus* noemde. In die tijd bezat de bibliotheek van Tarsus 200.000 boeken, met inbegrip van een reusachtige verzameling wetenschappelijke werken.

Later onderwierp de Romein Pompeius (106-48) het gebied en werd Tarsus de hoofdstad van de Romeinse provincie Cilicië (*Caput Ciliciae*). In 66 ontvingen de inwoners het Romeinse burgerschap.

In deze stad is de heilige Paulus geboren en ontmoette Marcus Antonius zijn geliefde Cleopatra voor de eerste keer. Ondanks haar rijke geschiedenis is er in Tarsus vrijwel niets behouden gebleven.

De Poort van Cleopatra te Tarsus

Het straatniveau uit de tijd van Paulus ligt enkele meters beneden het huidige. Nog steeds de moeite waard van het bezichtigen zijn de Cleopatra-poort, de waterput van Sint-Paulus en de schitterende watervallen van de rivier Cydnus. Indrukwekkend is eveneens de grote tempel in het oosten van de stad, waarvan grote delen nog overeind staan. Deze tempel had een oppervlakte van 108 bij 52 meter en telde 200 zuilen. In de volksmond heette de tempel "*Graf van Sardanápál*". Sardanápál was de god van de levensgenieters. In het midden van de tempel die aan hem gewijd was, stond vroeger een grote zuil met de woorden "*Drinkt, eet, geniet. Al het andere is niets*".

Verscholen achter het huidige postkantoor staat een grote Byzantijnse kerk uit de 9de eeuw. Even ten noorden van Tarsus, vlak bij het dorpje Gülek, ligt een beroemde bergpas die reeds in prehistorische tijd is uitgehakt. De Romeinen hebben de doorgang verbreed en er een poort met wachtposten gebouwd. Daarom kreeg deze pas de naam *Cilicische Poort*.

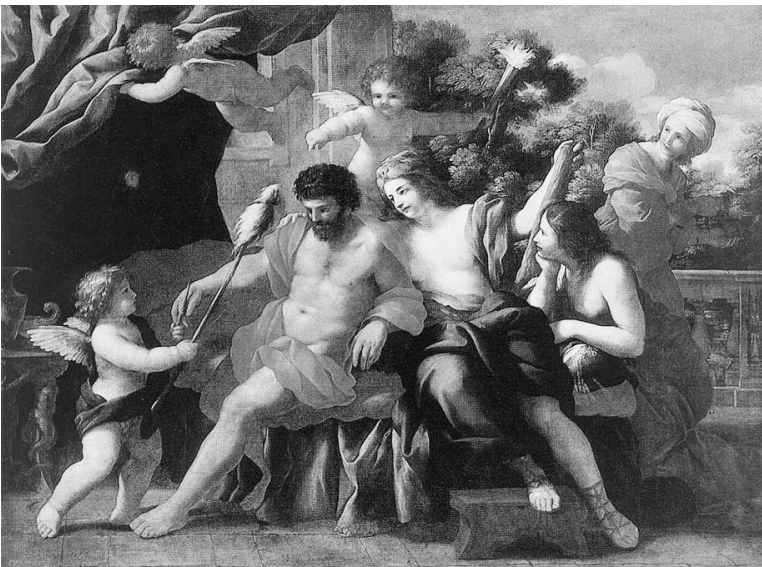
Sandan, een mysterieuze god

*Afbeelding van Sandan op dit
rotsreliëf van Ivriz?*

Sandan (of Sandon) is de naam van een Lydische god die geassocieerd wordt met de Griekse god Heracles (Hercules). Etymologisch zou de naam Sandan “*de machtige*” kunnen betekenen en is waarschijnlijk van Assyrische oorsprong.³ Zijn cultus had aanhangers in Tarsus. De studies van Müller en Movers geven aan dat hij de zoon van Alcmenè vertegenwoordigde die, nadat Omphale hem had laten vallen, vrijwillig stierf op een brandstapel.

Zoals we weten werd de Griekse held Heracles voor de moord op Iphitus, verkocht als slaaf aan Omphale, een Lydische koningin. Heracles diende in vrouwenkleren slavenarbeid te verrichten. Nadien nam ze hem tot echtgenoot. Op het eiland Cos, viert men in het voorjaar een feest waarbij de priester, ter nagedachtenis van het verblijf van Heracles bij Omphale, de kleding van een vrouw draagt. Frazer en Maury zien enige gelijkenis tussen Sandan en de Phrygische Atys en beschouwen hem tot op een zeker punt een metamorfose.

Schilderij van Giovanni Francesco Romanelli (1610-1662): Heracles en Omphale

Omphale die, te beoordelen aan de etymologische betekenis van haar naam, een godin van de wellust was met het karakter van Cybèle, doet meer denken aan de Griekse Aphrodite. Ondanks deze overeenkomsten, zijn het twee verschillende legenden. Er is geen overeenkomst met de Phygische mythe wat betreft de vrijwillige dood van Heracles op de brandstapel, terwijl in Assyrië wel soortgelijke religieuze gebruiken bestonden. Het is dan ook logisch dat daar de wieg van deze Lydische god moet gezocht worden.

Sandan op de Seleucidische munten

Tarsus, zilveren drachme van Antiochus VIII Grypos, 121-96 v.C., 4,02 g, 16 mm

Vz: buste van Antiochus VIII Grypos naar rechts.

Kz: Sandan staande op een gehoornd leeuw naar rechts, in drie lijnen: ΒΑΣΙΛΕΩΣ / ANTIΟΧΟΥ / ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ, twee monogrammen links.

In de oudheid was het de gewoonte om op de keerzijde van de munten religieuze motieven te plaatsen. Historici hebben voldoende aangetoond dat de Seleucidische vorsten faalden hun onderdanen een nationale of 'supra-polis'-identiteit te geven. Dit falen is vanaf de tweede eeuw voor onze jaartelling merkbaar in de muntslag; eerst zien we op de bronzen en later op de zilveren munten lokale goden in plaats van de favoriete goden van de Seleucidische koningen, meer bepaald Apollo en Zeus.

De muntslag met lokale religieuze motieven was een tegemoetkoming aan de steden om hun steun te verkrijgen. Wanneer de steden volledig autonoom werden, verdween het hoofd van de koning en de koninklijke goden van de munten.

Tarsus, Antiochus IX Kyzikenos, 1ste regeerperiode (114-112), zilveren tetradrachme, 16,33 g, 28 mm

Vz: buste van Antiochus IX naar rechts.

Kz: Sandan staande op een gehoornd leeuw naar rechts in een piramidiaal monument met daarboven een adelaar, in drie lijnen: ΒΑΣΙΛΕΩΣ / ANTIΟΧΟΥ / ΦΙΛΟΠΑΤΟΡΟΣ, twee monogrammen links.

Ref.: Houghton 494 (dit exemplaar)

Zo ook werd de lokale god Sandan op de keerzijde van de munten van Tarsus afgebeeld tijdens de regeerperiodes van Alexander I Balas, Antiochus VII, Demetrius II, Alexander II Zabinas, Antiochus VIII, Antiochus IX en Seleucus VI. Sandan wordt op de munten afgebeeld ofwel met een mysterieuze bloem (*floris species*) en een bijl in zijn handen en een *polos* op zijn hoofd, rechtstaande op een gehoornde leeuw of

dezelfde afbeelding in een piramidiaal monument (een zgn. *pyra*) met een adelaar erboven.

Tarsus, bronzen munt 2/1ste eeuw v.C., 6,00 g, 19 mm

Vz: buste van Tyche met sluier naar rechts, diadeem met stadswalmotief.

Kz: Sandan staande op een gehoornde leeuw naar rechts, ΑΣΚ/ΓΛΥ, ΤΑΡΣΕΩΝ rechts.

Na de val van de Seleucidische dynastie erkenden de Romeinen de “lokale identiteit” en de voorstelling van Sandan werd overgenomen op de Romeinse bronzen en zilveren munten.

Eindnoten

1. Grieks: *Ταρσός*, Tarsos.
2. Grieks: *Αντιόχεια του Κύδνου*, Latijns: *Antiochia ad Cydnum*.
3. Zie: Jules Oppert, *Etudes assyriennes*, blz. 181.

Bibliografie

Böhlig H., *Die Geisteskultur von Tarsus*, 1913.

Frazer G., *Adonis, Attis and Osiris*, Studies in the History of Oriental Religion, Londen, 1907.

Houghton, A., *The Second Reign of Demetrius II, of Syria at Tarsus*, American Numismatic Society Museum Notes 24, 1979, blz. 111-16.

Houghton, A. *Coins of the Seleucid Empire*, Ancient Coins in North American Collections 4, New York, 1983.

Krappe, A.H., *The Anatolian Lion God*, in: Journal of the American Oriental Society, 1945, blz. 144 e.v.

Langkjer E., *The origin of our belief in God from inner Anatolia 7000 BC to MT. Sinai and Zion.*, <http://langkjer.dk/origin>

Maury L.-F. A., *Histoire des religions de la Grèce Antique*, 3 d., Paris, 1859.

Mørkholm, O., *The monetary System in the Seleucid Empire after 187 BC*, in: Heckel, W., Sullivan R. (eds.) *Ancient Coins in the Graeco-Roman World*, Toronto, 1984, blz. 93-113.

Movers F.K., *Die Phönizier*, deel I. Berlin, 1849.

Müller K.O., *Sandan und Sardanapal*, in: Rheinisches Museum für Philologie, Jaargang III, D. 1, Bonn, 1829.

Tahberer B., *Apollo Lykeios in ancient Tarsos Numismatics*, in: The Celator Vol. 18. No. 1, January 2004.

Zahle J., *Religious motifs on Seleucid Coins*, in: Per Bilde, Troels Engberg-Pedersen, Lise Hannestad en Jan Zahle, *Religion and Religious Practice in the Seleucid Kingdom*, Esbjerg, 1990, blz. 125-139.

Patrick Pasmans